

УДК 343.35:336.226

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v4.2025.13>**Н. З. Дерев'янко***доктор філософії в галузі права, доцент,
декан юридичного факультету**Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
orcid.org/0000-0002-4749-6782***А. М. Оксентюк***кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник**Науково-дослідного інституту публічного права, адвокат
orcid.org/0009-0005-6402-5017*

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ЗАПОБІГАННЯ ЕКОНОМІЧНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто ключову роль Державної податкової служби України (далі – ДПС) у системі запобігання економічним кримінальним правопорушенням. Проаналізовано значущість її діяльності для макроекономічної та фінансової стабільності держави, євроінтеграційних процесів і зміцнення довіри до державних інституцій в умовах сучасних викликів. Досліджено основні функції ДПС у протидії економічним кримінальним правопорушенням, включаючи податковий контроль, застосування санкцій, погашення податкового боргу, ліцензування, контроль за розрахунковими операціями та виявлення операцій, пов'язаних з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом. Окреслено роль спеціалізованих департаментів у структурі ДПС, що безпосередньо задіяні у виявленні та запобіганні економічним кримінальним правопорушенням. Детально розглянуто завдання Департаменту запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, включаючи виявлення і аналіз підозрілих операцій, забезпечення міжнародного автоматичного обміну фінансовою інформацією та застосування санкцій. Наведено приклади ключових напрямків роботи даного Департаменту, що охоплюють протидію схемам експорту фіктивними суб'єктами, незаконному будівництву, зловживанням на ринку цінних паперів та співпраці щодо підприємств, які користувалися послугами «конвертаційних центрів». Визначено пріоритетні напрями подальшого вдосконалення діяльності ДПС у системі запобігання економічним кримінальним правопорушенням. До них віднесено поглиблення аналітичної роботи із застосуванням сучасних технологій, посилення взаємодії та обміну інформацією з іншими правоохоронними органами, інвестування у розвиток кадрового потенціалу і запобігання корупційним проявам, розширення міжнародного співробітництва, а також подальшу діджиталізацію та підвищення прозорості податкових процедур. Підкреслено, що ефективність функціонування ДПС є запорукою національної економічної безпеки, фінансової стабільності і формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні.

Ключові слова: Державна податкова служба України, економічні кримінальні правопорушення, податковий контроль, міжнародне співробітництво, протидія злочинності.

Derevianko N. Z., Oksentiuk A. M. THE ROLE OF THE STATE TAX SERVICE OF UKRAINE IN THE SYSTEM OF PREVENTION OF ECONOMIC CRIMINAL OFFENSES IN UKRAINE

The article deals with the key role of the State Tax Service of Ukraine (hereinafter referred to as the DPS) in the system of preventing an economic criminal offense. The importance of its activity for the macroeconomic and financial stability of the state, European integration processes and strengthening confidence in state institutions in the face of modern challenges is analyzed. The basic functions of the DPS in combating economic criminal offenses, including tax control, application of sanctions, repayment of tax debt, licensing, control over settlement transactions and identification of transactions related to the legalization of income received by crime. The role of specialized departments in the structure of DPS, which is directly involved in identifying and preventing economic criminal offenses, is outlined. The task of prevention of financial transactions related to the legalization of proceeds from crime, including the detection and analysis of suspicious operations, providing international automatic exchange of financial information and the application of sanctions, is considered in detail. Examples of key areas of work of this department, covering the counteraction of export schemes by fictitious entities, illegal construction, abuse in the securities market and cooperation on enterprises that used the services of «conversion centers». Priority directions of further improvement of the activity of the STS in the system of preventing economic criminal offenses are determined. These include the deepening of analytical work with the use of modern technologies, increased interaction and exchange of information with other law enforcement agencies, investing in the development of personnel potential and preventing corruption, expanding international cooperation, as well as further digitalization and increased transparency. It is emphasized that the effectiveness of the traffic police is the key to national economic security, financial stability and the formation of a favorable investment climate in Ukraine.

Key words: State Tax Service of Ukraine, economic criminal offenses, tax control, international cooperation, combating crime.

Постановка проблеми. Роль Державної податкової служби України (далі – ДПС) у системі запобігання економічним кримінальним правопорушенням в Україні є надзвичайно актуальною в сучасних умовах та зумовлена низкою взаємопов'язаних чинників. По-перше, макроекономічна та фінансова стабільність держави, особливо в умовах триваючої широкомасштабної агресії та післявоєнної відбудови України, безпосередньо залежить від ефективності мобілізації доходів до державного бюджету, а економічні кримінальні правопорушення, такі як ухилення від сплати податків, шахрайство, легалізація (відмивання) злочинних доходів, значно підривають фінансову базу країни, що ускладнює фінансування оборони, соціальних програм та відновлення її інфраструктури. По-друге, євроінтеграційні прагнення України вимагають гармонізації національного законодавства та податкового адміністрування зі стандартами Європейського Союзу, що включає впровадження ефективних механізмів боротьби з економічними кримінальними правопорушеннями, підвищення прозорості і відповідності міжнародним нормам, зокрема щодо автоматичного обміну фінансовою інформацією. По-третє, зміцнення доброчесності та довіри до державних інституцій є ключовим для подальшого розвитку держави і залучення іноземних інвестицій, а ефективна протидія корупції та економічним правопорушенням з боку ДПС сприяє формуванню прозорого і передбачуваного бізнес-середовища, що, у свою чергу, підвищує рівень дотримання податкового законодавства платниками податків. По-четверте, складність та масштаби сучасних схем економічних кримінальних правопорушень вимагають від ДПС постійного вдосконалення аналітичних інструментів, розвитку Big Data та штучного інтелекту для прогнозування і виявлення нових видів правопорушень, а від так ефективного управління податковими ризиками і співпраця з іншими правоохоронними органами через координаційні механізми є критично важливими для оперативного та комплексного реагування на виклики.

Отже, дослідження ролі ДПС у системі запобігання економічним кримінальним правопорушенням є актуальним з огляду на її стратегічне значення для забезпечення національної економічної безпеки, фінансової стабільності, європейської інтеграції та формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні.

Мета статті полягає у дослідженні ролі Державної податкової служби України у системі запобігання економічним кримінальним правопорушенням в Україні.

Виклад основного матеріалу. У своїй діяльності ДПС керується Податковим кодексом

України, законами України, постановами Кабінету Міністрів України, відповідними підзаконними нормативно-правовими актами, судовою практикою та ін. Зокрема, відповідно до п. 1 Положення про Державну податкову службу України ДПС «є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [1]. Місія, стратегічні цілі та пріоритети ДПС визначають, що служба прагне бути прозорою, сучасною та технологічною, надаючи якісні послуги платникам податків, ефективно адмініструючи податкову систему та борючись з корупцією. Для досягнення цієї місії ДПС зосереджується на збільшенні бюджетних надходжень, адаптації до законодавства ЄС, зміцненні доброчесності, підвищенні податкової дисципліни, впровадженні цифрових рішень, оптимізації внутрішнього управління та формуванні кваліфікованої команди [2].

Положення про Державну податкову службу України визначає в т.ч. і повноваження ДПС у системі запобігання економічним кримінальним правопорушенням в Україні. Зокрема, ДПС відіграє ключову роль у системі запобігання економічним кримінальним правопорушенням через реалізацію державної податкової політики, контроль за надходженням платежів до бюджетів, адміністрування єдиного внеску, а також контроль за виробництвом та обігом підакцизних товарів. Серед її повноважень можна відмітити здійснення податкового контролю (включно з перевітками, аналізом фінансових операцій та моніторингом ризиків), застосування фінансових і адміністративних санкцій за порушення податкового законодавства, погашення податкового боргу, ліцензування певних видів господарської діяльності, контроль за розрахунковими операціями, а також виявлення та перевірка фінансових операцій, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму. Крім того, ДПС веде реєстри та бази даних платників податків, забезпечує міжнародний обмін інформацією для протидії транскордонній економічній злочинності та здійснює комплаєнс і управління податковими ризиками, що в сукупності створює бар'єр для економічних злочинів і сприяє їх виявленню [1].

У структурі ДПС серед департаментів, які безпосередньо протидіють економічним кримінальним правопорушенням або відіграють ключову роль у їх виявленні та запобіганні можна виділити такі: Департамент оподаткування

юридичних осіб (виявляє та попереджає податкові кримінальні правопорушення, пов'язані з діяльністю підприємств); Департамент оподаткування фізичних осіб (займається виявленням податкових кримінальних правопорушень, вчинених фізичними особами); Департамент податкового аудиту (проводить перевірки, що є основним інструментом виявлення податкових правопорушень, які можуть мати ознаки кримінальних правопорушень); Департамент запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом (безпосередньо бореться з відмиванням грошей, що є одним із ключових компонентів економічних кримінальних правопорушень); Департамент контролю за підакцизними товарами (протидіє незаконному виробництву та обігу підакцизних товарів, що часто є джерелом значних тіньових доходів); Департамент по роботі з податковим боргом (хоча його основна функція – стягнення боргу, він може виявляти ознаки навмисного ухилення від сплати податків, що є кримінальним правопорушенням); Департамент міжнародного співробітництва (сприяє обміну інформацією з іншими країнами для боротьби з транскордонними економічними кримінальними правопорушеннями); Департамент управління ризиками (виявляє потенційні ризики ухилення від оподаткування та інших економічних правопорушень); Департамент економічного аналізу (аналізує фінансові дані, виявляючи схеми, які можуть свідчити про економічні кримінальні правопорушення); Департамент з питань запобігання та виявлення корупції (корупція є окремим видом кримінального правопорушення і часто пов'язана з іншими економічними кримінальними правопорушеннями); Департамент трансфертного ціноутворення (контролює операції між пов'язаними особами, що часто використовуються для мінімізації податків та виведення капіталів за кордон, що може мати ознаки економічних кримінальних правопорушень) [3].

Зокрема, Департамент запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом (далі – Департамент) у ДПС, відповідає за комплексну протидію відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму. Його основними завданнями є виявлення, аналіз та перевірка підозрілих фінансових операцій, а також організація відповідної роботи в усіх підрозділах ДПС. Ключові функції включають забезпечення міжнародного автоматичного обміну фінансовою інформацією (FATCA/ Foreign Account Tax Compliance Act та CRS/ Common Reporting Standard), комплексне опрацювання суб'єктів господарювання за галузевим принципом,

а також застосування санкцій щодо платників податків [4].

Зокрема, Департамент у 2020 р. (останні дані, які розміщено на офіційній веб-сторінці Департаменту) зосереджував свою роботу на кількох ключових напрямках:

- протидія схемам експорту продукції фіктивними суб'єктами господарювання (за цим напрямом було написано 81 аналітичне дослідження на загальну суму легалізованих активів у 3,0 млрд. грн., з ймовірними втратами бюджету понад 1,3 млрд. грн.);

- протидія схемам будівництва та реалізації нерухомості фізичними особами без реєстрації підприємницької діяльності (визначено втрати бюджету у розмірі 189,3 млн. грн., а 18 матеріалів досліджень перебувають у процесі реалізації правоохоронними органами);

- виявлення податкових зловживань учасників ринку цінних паперів (проведено дослідження стосовно 21 платника, а матеріали щодо 269 суб'єктів господарювання підготовлено та передано до підрозділів аудиту для перевірок);

- спільна робота з підрозділами аудиту щодо підприємств, які скористались послугами «конвертаційних центрів» (проведено дослідження стосовно 245 платників на суму понад 6,6 млрд. грн.);

- робота за матеріалами Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України (складено аналітичні дослідження на загальну суму збитків 8,2 млрд. грн., а сума арештованих коштів на банківських рахунках складає 25,9 млн. грн.) [5].

У 2020 р. було виявлено 4 483 підозрілі фінансові операції, що на 28,6% більше, ніж у 2019 р., інформацію щодо яких було передано до Державної служби фінансового моніторингу. Застосування ризик-орієнтованого підходу дозволило виявити 2 742 підозрілі фінансові операції, на підставі чого було складено та спрямовано до правоохоронних органів 80 узагальнених матеріалів [5]. Загалом у 2020 р. складено 1585 аналітичних матеріалів з ознаками кримінальних правопорушень, що на 28% більше, ніж у 2019 р., з них 1237 матеріалів (що на 33% більше, ніж у 2019 р.) були прийняті до розгляду правоохоронними органами. Наприклад, за ознаками статті 209 КК України (легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом) [6] складено 554 дослідження [5]. Сума виявлених легалізованих доходів, які досліджуються у кримінальних провадженнях, становить 14 млрд. грн., а сума встановлених збитків, що досліджуються у кримінальних провадженнях, складає 36,7 млрд. грн. Передано аналітичних досліджень для правоохоронних органів за 2020 рік: 798 матеріалів передано до Державної

фіскальної служби України (50% від загальної кількості переданих матеріалів), 286 – до Національної поліції (НПУ, 18%), 222 – до Служби безпеки України (СБУ, 14%), 162 – до Прокуратури (10%), 110 – до Державного бюро розслідувань (ДБР, 7%) та 3 – до Національного антикорупційного бюро (НАБУ) [5].

Зокрема, за даними Департаменту у 2020 р. досягнуто наступних основних результатів: 1) підготовка пропозицій щодо створення програмного модуля «Підозрілі фінансові операції» в АІС «Податковий блок» та їх направлення до Департаменту електронних сервісів; 2) розробка проєкту Заявки на створення програмного модуля «Підозрілі фінансові операції» щодо інформаційної взаємодії ДПС та її територіальних органів для виявлення фінансових операцій, пов'язаних з легалізацією доходів або фінансуванням тероризму [7].

Пріоритетні напрями роботи Департаменту на майбутнє включають покращення аналітики (актуалізація аналізу ризиків, покращення міжвідомчої взаємодії, виявлення нових схем економічних кримінальних правопорушень, збільшення досліджень за власною ініціативою), підвищення якості аналітичних матеріалів (повнота, масштабність, актуальність схем, збільшення відсотку реалізованих матеріалів правоохоронними органами) та цілеспрямовану роботу з ризиковими операціями (в основних галузях економіки кожного регіону, а також пов'язаними з сумнівними експортними операціями, ризиковими операціями суб'єктів господарювання фінансового сектору та фактами легалізації незаконних доходів фізичними особами) [5].

ДПС є ключовим суб'єктом державного фінансового контролю та взаємодіє з такими правоохоронними органами, як Бюро економічної безпеки, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро, Національна поліція, прокуратура та ін., що є основою для ефективної протидії економічним кримінальним правопорушенням. Наприклад у 2025 р. ДПС спільно з Державною службою фінансового моніторингу та Бюро економічної безпеки України ініціювали створення Координаційного центру протидії податковими махінаціями із залученням в т.ч. Державної митної служби. Метою діяльності Координаційного центру протидії податковими махінаціями є здійснення фінансово-податкового моніторингу підприємств, узагальнення виявлених правопорушень та розробка оперативних заходів реагування. У пресрелізі ДПС зауважено, що центр сприятиме швидшому вирішенню робочих питань і підвищенню ефективності реагування на кримінальні правопорушення в податковій сфері

на основі подальших планів взаємодії, аналізу тенденції економічних кримінальних правопорушень, зокрема легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та використання фізичними особами-підприємцями протиправних схем. Відзначено, що вже існуючий обмін даними та аналітичною інформацією в рамках підписаного у березні Меморандуму про співробітництво між відомствами дозволяє оперативно зупиняти підозрілі фінансові операції [8].

Отже, узагальнюючи зауважене вище до основних функцій ДПС в сфері протидії економічній злочинності можна віднести: проведення камеральних, документальних (планових і позапланових) та фактичних перевірок для виявлення податкових правопорушень, що можуть бути предикатними до економічних кримінальних правопорушень (ухилення від сплати податків, шахрайство з ПДВ тощо); моніторинг та аналіз податкової інформації, фінансових операцій, виявлення ризикових платників податків і схем мінімізації податкових зобов'язань/виведення капіталів; інформаційно-аналітичне забезпечення, зокрема, шляхом надання інформації іншим правоохоронним органам щодо виявлених ознак кримінальних правопорушень та формування баз даних недобросовісних платників податків; інформаційно-роз'яснювальна робота серед платників податків, консультування, створення умов для добровільного виконання податкових зобов'язань, що знижує стимули до вчинення податкових злочинів та ін.

У контексті підвищення ефективності діяльності ДПС у системі запобігання економічним кримінальним правопорушенням, ідентифіковано низку ключових напрямів удосконалення в цій сфері. По-перше, критично важливим є поглиблення аналітичної роботи, що передбачає інтенсивний розвиток та впровадження технологій Big Data та штучного інтелекту, створення інтегрованих аналітичних платформ, що забезпечать комплексний підхід до обробки та аналізу інформації з метою прогнозування виникнення нових схем податкових кримінальних правопорушень та їх оперативного виявлення. По-друге, суттєвого посилення потребує взаємодія та обмін інформацією між ДПС та іншими суб'єктами протидії економічним кримінальним правопорушенням, оскільки розробка та імплементація ефективних механізмів міжвідомчої координації з Бюро економічної безпеки, Національним антикорупційним бюро, Службою безпеки України, Національною поліцією та органами прокуратури є запорукою уникнення дублювання функцій і чіткого розмежування компетенції, що сприятиме підвищенню загальної ефективності системи запобігання економічним кримінальним пра-

вопорушенням в Україні. По-третє, необхідно інвестувати у кадровий потенціал ДПС, що включає підвищення кваліфікації співробітників у сферах економічної безпеки та фінансових розслідувань. Одночасно, особлива увага має бути приділена запобіганню корупційним проявам всередині ДПС, що є фундаментальною умовою для відновлення довіри до державних органів та забезпечення безкомпромісної боротьби з економічною злочинністю. По-четверте, посилення механізмів обміну інформацією з податковими органами інших країн, що виступає невід'ємним елементом протидії транскордонним економічним кримінальним правопорушенням, виявлення тіньових схем і легалізації (відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом. По-п'яте, послідовна діджиталізація та підвищення прозорості податкових процедур, оскільки подальше впровадження електронних сервісів дозволить мінімізувати вплив людського фактора, знизити корупційні ризики і забезпечити зрозумілість та відкритість процесів для платників податків.

Висновки. Роль ДПС у протидії економічним кримінальним правопорушенням є однією із визначальних для макроекономічної стабільності, євроінтеграційних процесів та зміцнення довіри до державних інституцій, адже сучасні схеми економічних злочинів вимагають від ДПС постійного вдосконалення аналітичних інструментів і співпраці з правоохоронними органами. ДПС здійснює податковий контроль, застосовує фінансові та адміністративні санкції, контролює виробництво і обіг підакцизних товарів, а також виявляє фінансові операції, пов'язані з легалізацією доходів триманих злочинним шляхом. Важливими напрямками роботи відомства є протидія схемам експорту фіктивними суб'єктами, будівництву та реалізації нерухомості без реєстрації підприємницької діяльності, податковим зловживанням на ринку цінних паперів, а також роботі підприємств, які користуються послугами «конвертаційних центрів». Підрозділи ДПС, такі як департаменти оподаткування юридичних та фізичних осіб, податкового аудиту, запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією доходів отриманих злочинним шляхом, а також контролю за підакцизними товарами, відіграють ключову роль у виявленні та попередженні економічних кримінальних правопорушень. Для підвищення

ефективності діяльності ДПС необхідно поглибити аналітичну роботу із залученням Big Data і штучного інтелекту, посилити взаємодію та обмін інформацією з іншими правоохоронними органами, інвестувати у кадровий потенціал і запобігання корупційним проявам всередині служби, розширити обмін інформацією з податковими органами інших країн, а також здійснити подальшу діджиталізацію та підвищення прозорості податкових процедур.

Література

1. Положення про Державну податкову службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.07.2025)
2. Про затвердження місії та Стратегічного плану Державної податкової служби України на 2025 – 2030 роки: Наказ ДПС від 21.02.2025 № 150 (зі змінами). URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/79393.html> (дата звернення: 07.07.2025)
3. Апарат. Державна податкова служба. URL: <https://tax.gov.ua/pro-sts-ukraini/struktura/aparat/> (дата звернення: 09.07.2025)
4. Завдання і функції. Департамент запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом. URL: <https://tax.gov.ua/pro-sts-ukraini/struktura/aparat/departament-zapobigannya/zavdannya-i-funktsii/> (дата звернення: 12.07.2025)
5. Основні результати роботи підрозділів боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. Департамент запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом. URL: https://tax.gov.ua/data/material/000/355/451063/slayd_buklet_rezultati.pdf (дата звернення: 04.07.2025)
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1336> (дата звернення: 09.07.2025)
7. Деталізований план та звіт про його виконання Департаменту боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом щодо виконання стратегічних цілей діяльності ДПС до 2022 року. Департамент запобігання фінансовим операціям, пов'язаним з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом. URL: <https://tax.gov.ua/pro-sts-ukraini/struktura/aparat/departament-zapobigannya/povidomlennya/443221.html> (дата звернення: 06.07.2025)
8. Координаційний центр протидії податковим махінаціям: ДПС, Держфінмоніторинг та БЕБ посилять боротьбу з ухиленням від оподаткування. Державна податкова служба. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/901938.html> (дата звернення: 09.07.2025)

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.10.2025

Дата публікації: 26.11.2025